

ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РЕФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ КИТАЮ

Н. Пазюра

Для більш повного розуміння сутності розвитку китайського суспільства, а також напрямів, у яких проводилися реформи системи професійно-технічної освіти у 92-х роках у Китаї, необхідно поглиблене вивчення окремих аспектів соціально-економічних процесів як у минулому, так і в сучасному. Досвід Китаю особливо цікавий, оскільки перехід від планово-розподільчої економіки до економіки ринкової в останній чверті 20-го сторіччя набув глобального характеру, торкнувся переважної більшості країн, які колись свідомо чи в силу історичних причин стали на соціалістичний шлях розвитку. Досить важливі прикметні особливості реформ ринкового типу у Китайській Народній Республіці обумовлені, по-перше, їхнім проведенням в умовах збереженої офіційної прихильності соціалізму і, по-друге, перетворенням господарчого механізму одночасно з вирішенням задач індустріалізації та модернізації країни.

У середині 70-х років у результаті політики “стрибків” було порушено розвиток економіки, різко посилювалися диспропорції між її окремими галузями. У ряді провідних галузей, у тому числі в металургійній, гірсько-видобувній та машинобудівній промисловості, уповільнилися темпи зростання і навіть скоротилося виробництво. Підприємства простоювали місяцями. Виробництво споживчих товарів на душу населення знизилося, зберігалася карткова система. Важке становище було і у сільському господарстві, приріст виробництва зерна не встигав за зростанням населення, володарював тяжкий фізичний труд [7, с. 27].

Новий уряд спробував навести порядок. Заходи щодо “наведення порядку” були розраховані на три роки. В якості перспективної задачі проголошувалося гасло “До кінця нинішнього століття здійснити модернізацію сільського господарства, промисловості, оборони, науки та техніки” [7, с. 28]. Хоча 3-й пленум ЦК КПК 11-го скликання (грудень 1978 р.), який став точкою відліку політики економічних реформ і зовнішньоекономічної відкритості у Китаї та зафіксував рішучість приступити до “серйозної реформи системи економічного управління і методів господарювання”, все-таки чітких уявлень про те, що саме слід робити у країні на цей період не було [2, с. 167]. Непросте економічне становище у початковий період перетворень, масштабність задач визначили досить нерівний хід трансформаційного процесу, втілений в образному вислові “переходити річку, нащупуючи каміння”, іншими словами “щось роблячи, учитися”, який став свого роду символом поступовості китайських реформ, які характеризувалися прагматизмом [9, с. 36].

У період 1979 – 1983 рр. мета реформи бачилася у доповненні планового регулювання економіки, яке залишалося абсолютно переважаючим, регулюванням ринковим. Практика початкового етапу перетворень увібрала у себе експерименти щодо розширення господарчої самостійності підприємств, створення спеціальних економічних зон, оживлення індивідуального та колективного укладів у народному господарстві, перші спроби впровадження ринкових принципів у ціноутворення і збут продукції машинобудування та ненормованих побутових

товарів. З цього моменту у країні відбувається перехід до ринкової економіки, збільшуються тенденції до приватного підприємництва. У китайських містах все більш широке розповсюдження одержує створення кооперативних або колективних підприємств у деяких галузях промисловості, у торгівлі та сфері обслуговування. Створюються також “сімейні підприємства”. У селі відбувається подріблення колективної власності; входить у практику закріплення труда та господарчих функцій за невеликими колективами, поширення сімейного підряду, земля здається у користування фермерам на 20 – 30 років.

Китайські лідери прямо заявляють про необхідність поєднання планової економіки з ринковим господарством. Ден Сяопін у 1980 році в одній зі своїх статей заявив, що китайська економіка буде являти собою суміш соціалістичної системи і “ринкової економіки”, для неї будуть характерні колективна власність і в певних межах збереження приватної власності, а також капіталовкладень, які здійснюються закордонними капіталістами [7, с. 42]. У 1984 р. зборами народних представників провінції Гуандун було висунуто пропозицію про здачу в оренду дрібних підприємств роздрібною торгівлі, харчування і послуг у містах і селищах, яка стала поступово поширюватися на всю країну. Згідно із цим положенням збиткові гуц торгівлі. Харчування та послуг, у яких зайнято декілька чоловік, можуть здаватися у підряд колективу працівників та службовців або окремим особам. Відповідно до настанов Держради у містах активно розвивалися кооперативи. У своїй діяльності вони могли використовувати такі форми, як виробництво та збут продукції, переробку сировини, ведення комісійної торгівлі, торгівлі вроздріб, надання побутових послуг, дрібний ремонт будівель тощо [1, с. 152].

Таблиця 1.

Індивідуальні гуц міст та селищ у 1988 р. в індустріальному секторі [13, с. 15]

	Кількість підприємств (млн.)	Кількість працівників (млн.)	Валова продукція (млн. юаней)	Доля індивідуальних підприємств
Міські підприємства	0.24	14.95	184.669	10.1
Сільські підприємства	0.73	18.42	170.363	9.3
Колективні сільські підприємства	0.69		40.011	2.2
Сільські індивідуальні підприємства	5.70	21.96	72.200	4.0
Всього	7.36	55.33	467.243	25.6

З таблиці видно, що за порівняно короткий час – з 1980 р. від проголошення щодо поєднання планової економіки з ринковою і до 1988 р. – індивідуальні та підприємства колективної форми власності, а також кооперативи, дрібні приватні підприємства, тобто недержавні, посідали третю частину від усіх підприємств в індустріальному секторі. Особливо процес створення приватних підприємств був розвинений у прибережних провінціях для задоволення потреб населення.

З кінця 70-х років, коли Китай відкрив двері іноземним інвестиціям та торгівлі, став розвиватися і державно-капіталістичний уклад у формі змішаних

підприємств китайського й іноземного капіталу і підприємств в особливих економічних зонах. 4 спеціальні економічні зони були створені у 1980 р.: Шеньчжень, Чжухай, Сяминь і Шаньтоу, і 5 зон були створені дещо пізніше. До 1993 р. існувало понад 9.000 економічних зон [9, с. 37]. Мета створення державно-капіталістичного сектора – імпорт передової сучасної технології, випуск високоякісної продукції та її реалізації за кордоном з метою збільшення валютних надходжень до державного бюджету, підвищення рівня кваліфікації ІТР та робітників з метою подальшого розповсюдження передової технології по території Китаю [1, с. 155].

Починаючи з 80-х років, відбувається інтенсивний розвиток так званої “третьої сфери” (торгівля, харчування, послуги, матеріально-технічне постачання, транспорт тощо), що викликало зростання зайнятих у сфері обслуговування. Цей процес був необхідним для прискореного економічного розвитку країни. Уже у 1985 р. доля зайнятих у “першій сфері” (сільському господарстві) різко зменшилася порівняно з 1980 р. – з 82.2 до 81.9 % всієї робочої сили села, у той же час як вона помітно збільшилася у “другій сфері” (промисловості) – з 7 до 10.4 % і в “третьій сфері” (торгівлі, послуги, транспорт, капітальне будівництво тощо) – з 3.8 до 7.7 % [1, с. 118]. Разом з тим у 1982 р. більша частина населення працює у сфері сільському господарстві – 375.380 млн. чоловік (71.98 %). Інша значна група зайнятих – працівники у галузях промисловості, капітальному будівництві і на транспорті – 83.369 млн. чоловік (15.99 %) [1, с. 115].

Таблиця 2.

Динаміка чисельності зайнятих у “третьій сфері” та їхня доля в економічно активному населенні КНР у 1978 – 1987 рр. [1, с. 114]

Рік	Економічно активне населення, млн. чоловік	Зайняті у “третьій сфері”, млн. чоловік	Їхня доля в економічно активному населенні, %
1978	401.52	47.12	11.7
1980	423.61	53.44	12.6
1981	437.25	57.57	13.2
1982	452.95	58.99	13.0
1983	464.36	64.13	13.8
1984	481.97	75.42	15.6
1985	498.73	81.62	16.4
1986	512.82	86.14	16.8
1987	527.83	91.95	17.4

Загальна кількість зайнятих у “третьій сфері” росла досить швидкими темпами і до 1985 р. склала 81.620 млн. чоловік, або 16.4 % економічно активного населення, а в 1987 р. – 91.95 млн. чоловік, 17.4 %. Таким чином, розвиток “третьої сфери” відбувається досить інтенсивно, і поки що її можливості не вичерпані, особливо у малих містах та сільських районах країни, що у перспективі дає значне джерело для працевлаштування робочої сили.

З початку 90-х років ринкова орієнтація реформи китайської економіки стає фактом, що відбувся. Про це свідчило прийняте у вересні 1992 р. рішення Держради КНР про активне використання ринкового механізму у сільському господарстві. У тому ж напрямку розгорталася і вся економіка країни. До вересня 1992 р. кількість позицій по цінах на засоби виробництва та транспортних тарифів, що знаходилися у веденні державного комітету по цінах та інших центральних

відомствах, скорочено до 89 порівняно з 737 у 1991 р., при цьому право визначення цін з 571 виду продукції було передано підприємствам, а у 1994 р. 90 % цін було лібералізовано [9, с. 7]. 3-й пленум ЦК КПК 14-го скликання 14 листопада 1993 р. прийняв Постанову з деяких питань створення системи соціалістичної ринкової економіки – програмний документ реформування народного господарства Китаю, розрахований на тривалу перспективу [14, с. 43]. Керівництво Китаю декларувало потребу зберегти політичну стабільність і раціонально використовувати основні ресурси, перехід від екстенсивних моделей розвитку до інтенсивних, від розширення ринку шляхом виробництва нових товарів до завоювання його за допомогою науково-технічних відкриттів і впровадження сучасних технологій.

Починаючи з 1994 р. китайський уряд приступив до реалізації реформування системи оподаткування, яка полягає у спрощенні структури та рівня опосередкованого оподаткування, зниження з 14 % у 1995 р. до 9 % у 1996 р. митних податків для іноземних інвесторів тощо [9, с. 39]. Після 15-го з'їзду партії у 1997 р. почалася реформа державних підприємств, приводячи підприємства до однієї конкурентоздатної й орієнтованої на прибуток системи управління. Стратегія передбачала два етапи: на першому були консолідовані ресурси великих прибуткових державних підприємств і переведені в акціонерні компанії. На другому етапі були закриті неефективні підприємства.

На початку 1998 р. понад 800 компаній були у списках фондових бірж, а тисячі стали приватними, спільними підприємствами або зовсім припинили своє існування. У 1996 р. кількість підприємств, які перестали бути державними, становила 6.232 [9, с. 39]. Починаючи з 1980 р. ринкові механізми стали вводитися і у фінансову сферу, які проявилися у подальшому послабленні контролю уряду над цінами. Продовжувалася політика “відкритих дверей” відносно до зарубіжних інвесторів. У 1996 р. сума іноземних інвестицій склала 48 млн. доларів, а уже у 1997 р. вона зросла до 37 млн. [9, с. 40].

Таким чином, у Китаї спостерігався найшвидше економічне зростання серед країн світу з 1978 р. Менше, ніж за два десятиріччя, прибуток на душу населення зріс вдвічі спочатку за період з 1978 р. до 1987, а потім, за період з 1987 – 1996, ще подвоївся. Реальний ріст валового внутрішнього продукту за період з 1984 по 1993 р. у середньому становив 9.3 %, і рівень інфляції становив 6.9 % на рік. Середній рівень споживання збільшився більше, ніж вдвічі, а 170 млн. людей з 270 млн., що проживали за межею бідності, перейшли цей поріг [9, с. 40]. Будучи найбільш населеною країною світу, проводячи політику “однодітної сім'ї”, Китай досяг значного успіху щодо скорочення показника щорічного зростання населення з 1.8 % у 1970-х роках до 0.9 % у 1996 р. При цьому дитяча смертність знизилася вдвічі з 1970 по 1996 рр., неписьменність серед дорослих за цей період скоротилася до 27 %, а показник всезагальної початкової освіти досяг 100 % [12, с. 16].

Але на цьому етапі регулювання народного господарства стикається з такими перешкодами, як некомпетентність працівників, низький культурний рівень народу. 81.4 % працівників та службовців мали освіту нижчу неповної середньої школи [4, с. 209]. Серед працездатного населення китайського села кількість неписьменних досягла 30 %. Підготовка працівників сільського господарства, адміністративних працівників, технічного персоналу була досить слабкою. 12 % випускників початкових шкіл не могли продовжити свою освіту у середніх школах [10, с. 57]. За даними перепису 1982 р., загальна кількість неписьменних і малописьменних, тобто тих, хто володіє запасом менше 1500 ієрогліфів, становила 265 млн. чоловік, або 23.5 % всього населення. Дані про рівень освіти економічно активного населення представлені у таблиці 3.

Рівень освіти економічно активного населення у 1979 р. [6, с. 137]

Рівень освіти	Кількість випускників за 1949 – 1979 рр.		Участь у виробництві		Працівники, що мали освіту	
	Млн.	%	Млн.	%	Млн.	% від загальної кількості
Вища	3.0	06	30	100	21	05
Середня технічна	5.4	1.1	5.1	95	3.6	0.9
Закінчена середня	46.0	9.1	39.1	85	27	6.7
Незакінчена середня	147.0	29.0	117.6	80	83.3	20.5
Початкова	305.0	60.2	213.5	70	153.3	37.8
Всього	506.4	100	378.3	-	269.3	66.3

Як видно з таблиці, менше 1 % мають вищу освіту (у країнах, що розвиваються, Азії цей показник дорівнював 0.7 – 10.4 %); з 0.9 % працівників із середньою освітою частина зайнята у сфері освіти та охорони здоров'я, тому число спеціалістів, зайнятих у виробництві, становить близько 0.4 %; 10.53 % працівників мали освіту в обсязі повної середньої школи, більша частина зайнятих у виробництві мала освіту в обсязі початкової і неповної середньої школи – 60.34 %; неписьменні і малописьменні – 28.26 %.

Найнижчий рівень освіти зберігся серед зайнятих у галузях сільського господарства [1, с. 116]. Таким чином, в основних галузях матеріального виробництва поки що переважають зайняті з низьким рівнем освіти, що в значній мірі ускладнює зростання їхньої кваліфікації та освоєння нової техніки. В цілому на початку 80-х років з 40 млн. кваліфікованих працівників КНР понад 70 % мали тільки 1 – 3 розряди [15, с. 3].

Країна відчувала нестачу інженерів. Про це можна судити за багаточисельними повідомленнями китайської преси про недостатню забезпеченість промислових підприємств інженерно-технічними працівниками. Досить показове зізнання газети “Женьмін жибао”, яка повідомила, що у машинобудуванні м. Шеньяна (провідний центр даної галузі країни) питома вага інженерно-технічного персоналу становить лише 3.6 % від загальної кількості працівників, а на багатьох невеликих і навіть середніх підприємствах системи місцевої промисловості немає жодного дипломованого інженера або техника [4, с. 207].

Дані 1989 р. свідчать, що співвідношення інженерів до технічних працівників становило 1.4/1 або на 4.807 млн. інженерів припадало 3.453 млн. техника. Вважається, що цей показник повинен становити 1/3. було підраховано, що для спішної реалізації економічних реформ за період 1983 – 2000 рр. країні були необхідні 9 млн. випускників вищих навчальних закладів, 8 млн. політехнічних, 17 млн. випускників спеціалізованих середніх навчальних закладів [13, с. 26]. Зі 128 млн. міських працівників лише 40 млн. мали спеціальну освіту, тобто понад 70 % мали потребу у спеціальній професійній підготовці. Наприклад, у Шанхаї з його населенням 11 млн. чоловік й економічно активним населенням 4.2 млн. чоловік, на 1000 працівників припадало 57 керівників, 12 з яких закінчили вищі навчальні заклади по спеціальності [6, с. 139]. Дані муніципальної комісії планування Шанхая представлені у таблиці.

**Попит і пропозиції наукових і технічних працівників
на ринковій праці Шанхая у 1979 р. [6, с. 140]**

Спеціальність	Необхідна кількість спеціалістів	Реальна кількість спеціалістів	Коефіцієнт попиту до пропозиції, %
Електроніка	176	15	8.5
Машинобудування	480	47	9.8
Біологія	319	80	25.1
Автоматизація виробництва	250	30	12.0
Архітектура	107	13	12.1
Радіотехнологія	104	14	13.5
Хімія	585	104	17.8
Машинні методи та обладнання	111	24	21.6
Всього	4.020	637	13.0

Добре проглядається нестача наукових і технічних працівників, оскільки тільки 16 % необхідної робочої сили може бути задіяна у різноманітних сферах виробництва. Найбільш катастрофічне положення спостерігалось в електронній промисловості, в якій працювало тільки 8 % від необхідної кількості кваліфікованих працівників. Подібна ситуація була характерна для всіх промислових підприємств Китаю. У сільському господарстві становище було ще серйознішим. Наприклад, у 1970 р. у Сичуань з населенням понад 100 млн. чоловік, 43 млн. з яких зайняті у сільському господарстві тільки 20.000 чоловік мають середню спеціальну освіту, іншими словами на одного спеціаліста припадає 2.000 некваліфікованих працівників. Для порівняння, у Мексиці цей показник дорівнювався у 1970 р. 2/1.000, а у США 16/1.000 [6, с. 142]. “Кадри – вирішальний фактор, – підкреслювала “Женьмінь жибао”, – тому планова підготовка значної кількості нових кадрів – наша бойова задача” [5, с. 223].

Таке становище на ринку праці можна пояснити декількома факторами. За час “культурної революції” збільшився процент неписьмених. Середні школи, коледжі та університети були закриті, система професійно-технічної освіти знищена. У 1982 р. перепис населення показав, що кількість чоловіків із середньою та вищою освітою у два рази більша серед тих, кому було за 35 порівняно з людьми у віці 25 – 34 роки [13, с. 25].

Серед економічних причин слабого розвитку професійної освіти можна назвати недостатнє фінансування, а також недосконалість навчальних програм, спрямованих на підготовку вузько спеціалізованих професій, строк навчання у таких навчальних закладах за міжнародними стандартами був надлишковим і становив 3 – 4 роки замість 18 місяців. Витрати уряду на професійну освіту і підготовку кадрів ніколи не були надзвичайно великими, перевага віддавалася низькій продуктивності окремого працівника і великої кількості працівників ніж високої продуктивності при незначній кількості працівників.

Через нестачу спеціалізованих професійно-технічних навчальних закладів у той період перевага віддається підготовці працівників шляхом учнівства на підприємствах. Це веде до мінімальних витрат на підготовку нових працівників, при цьому якість підготовки недостатньо висока. Слабка загальнотеоретична підготовка, вузьке професійне “натаскування” замість систематичного різноманітного навчання обмежують можливості з підготовки повноцінних кваліфікованих робітничих кадрів, здатних швидко пристосовуватися до змінних умов виробництва [4, с. 208].

Успішне втілення плану розвитку та модернізації країни залежало від майбутніх випускників професійно-технічних навчальних закладів. Приблизні розрахунки кількості необхідних спеціалістів, таких як кваліфіковані робітники, техніки, інженери та наукові працівники, проведені китайськими вченими, показані у таблиці 5.

Таблиця 5.

Необхідна кількість кваліфікованих спеціалістів промисловості та сільському господарстві [11, с. 54]

	Кількість спеціалістів		Необхідне щорічне збільшення	Реальна щорічна кількість випускників
	Реальна у 1979 р.	Потрібна до 1990 р.		
Наукові працівники, інженери	900.000	1.650.000	106.000	30.000
Техніки	1.600.000	2.900.000	190.000	50.000
Кваліфіковані робітники	16.000.000	23.000.000	1.200.000	400.000

З таблиці видно, що без реформування системи освіти, яке б дозволило збільшити щорічну кількість випускників середніх спеціальних і вищих навчальних закладів та якісно покращити систему підготовки спеціалістів, неможливо було виконати задачі економічного розвитку країни.

Свою роль відіграла і система наслідування робочих місць, яка закріплювала за дітьми робітників та службовців підприємства місця незалежно від їхньої освіти та кваліфікації. Понад трьох десятиліть працевлаштування всіх громадян країни було першочерговою соціальною задачею, яку ставало все складніше вирішувати. У середині 80-х років у КНР уже стали визнавати неминучість безробіття при соціалізмі та відмовилися від терміну “очікування роботи”. До того ж значно зросла доля молоді серед безробітних. Якщо у 1978 р. даний показник становив 47 %, то у 1987 р. – 85 % [13, с. 113].

Така динаміка зростання свідчить про зрослі проблеми з працевлаштуванням після закінчення навчання. У серпні 1980 р. відбулася Всекитайська нарада з питань зайнятості, яка висунула курс “сполучення трьох”, який включав у себе три основних напрями при працевлаштуванні. Крім направлення на державні та великі колективні підприємства за рекомендаціями управління праці, “тим, хто очікував розподілу на роботу”, рекомендувалося самим створювати за допомогою великих підприємств дрібні кустарні підприємства колективної власності, які працюють за їхнім замовленням і випускають продукцію, яку вигідно виробляти дрібними серіями. Значену частину безробітної молоді орієнтували на створення робочих місць на свої кошти в індивідуальному секторі у сфері торгівлі, харчування та послуг [1, с. 124].

Таблиця 6.

Структура населення, не зайнятого у громадському виробництві у 1982 р. [1, с. 112]

Категорія населення	Млн. чоловік	%
Всього	145.156.360	100
Учні	26.359.027	18.2
Зайняті домашньою працею	80.140.998	55.2
Ті, що мали перерву у навчанні	1.451.102	1
Ті, що очікують розподілу	115.427	0.08
Безробітні у містах та селищах	3.401.390	2.3
Пенсіонери	11.491.346	7.9
Інші	22.197.070	15.3

Згідно перепису населення 1982 р, загальна чисельність тих, хто очікує роботу, у містах і селищах становила 3.401.390 чоловік, або 2.89 % економічно активного населення міст і селищ. Значна частина з них – 92.4 % – молодь у віці від 15 до 24 років. Якщо проаналізувати склад і структуру незайнятого населення, то можна виділити категорію “тих, хто очікує єдиного державного розподілу” випускників вищих, середніх спеціальних навчальних закладів та професійно-технічних училищ; а також грамотна молодь, яка повернулася із сіл до міст, в якій на момент перепису була перерва у навчанні між середньою школою та вузом або між середньою школою 1 та 2 ступеня тощо. Всього, за даними перепису населення 1982 р., нараховувалося 4.967.919, або 3.42 ; осіб, які очікували розподілу на роботу у містах та селищах, тих, хто очікує єдиного державного розподілу, і тих, хто має перерву у навчанні [1, с. 111]. Крім того, у ході реформи державних підприємств 15 % їх працівників, або 17 млн. чоловік цих підприємств зіштовхнулися із загрозою залишитися без роботи [3, с. 7].

Проблема зайвої робітничої сили могла бути вирішена шляхом створення мережі професійних учбових закладів, перш за все у сільське господарчих районах, де рівень розповсюдження початкової освіти нижче ніж у городі. Це рішення мало сприяти зайнятості 60% випускників загальноосвітніх середніх шкіл, які не могли продовжити навчання та не розраховували отримати роботу в умовах зростаючого безробіття. Але тільки у травні 1983 р. було прийнято два документа по середньої школі –на селі та городі. Обидва документа позначали курс на значне поширення мережі професійної та середньої спеціальної освіти за рахунок тримання розвитку загальноосвітніх шкіл (Женьмінь цзяоюй. 1983.№6, с. 3-5)

За умов планової економіки працівники розподілялися на робочі місця державою, до того ж на підприємствах спостерігався надлишок робочої сили. На державних підприємствах спостерігається надлишкова кількість працівників, яка була викликана дореформеною системою розподілу на роботу. За підрахунками Міністерства праці, 15 % працівників, або 16.8 млн. людей могли бути скороченими без завдання шкоди виробництву, а у сільському господарстві цей показник становить 30 % [11, с. 65]. Крім того, нерентабельні державні підприємства змушені закриватися, а на рентабельних модернізація виробництва супроводжується звільненням робочих місць.

Важливим фактором, який перешкоджає підвищенню кваліфікації працівників, стала також відсутність будь-яких матеріальних заохочень за високу продуктивність праці. Різниця у платні робітника та дипломованого спеціаліста була дуже незначна. Освіта не давала гарантії в одержанні підвищення по службі, що позбавляє працівника стимулу підвищення продуктивності своєї праці. Система “зрівнялівки” у платні не давала підприємствам залучати працівників інших підприємств, що впливало на мобільність робочої сили. З часом приватні фірми одержали більшу свободу щодо сплати грошових заохочень у вигляді премій у розмірі 10 – 18 %, інколи 40 % від суми платні, але система була ще нова і не використовувалася на повну силу [12, с. 16]. Праця кваліфікованого і некваліфікованого працівника оплачувалася однаково, а перед керівниками підприємств не стояло задачі зробити продукцію конкурентноздатною або підвищувати продуктивність праці. Важливим фактором, який заважав розвитку підготовки кадрів на підприємстві, було повноваження Міністерства фінансів визначати суми на цю статтю витрат.

Для підвищення конкурентної спроможності продукції на світовому ринкові, для освоєння сучасних технологій у багатьох галузях промисловості країні були необхідні висококваліфіковані працівники. Дані умови потребували оновлення системи професійно-технічної освіти, яка б відповідала вимогам регіонів країни, створення системи перенавчання безробітних. Реформа системи освіти стала

важливою складовою майбутнього розвитку, яка включала: підтримку і розвиток підприємств у містах і селах, підтримку всіх форм працевлаштування, розширення та покращення послуг ринку праці, усунення бар'єрів для пересування робочої сили у містах. Реформа системи освіти, й особливо професійно-технічної, стає головною задачею.

У 1986 р. відбулася Всекитайська нарада працівників управління й канцелярій праці і кадрів, на якій було запропоновано створити нову систему праці, в якій були б тісно взаємов'язані працевлаштування, професійна підготовка, використання робочої сили на підприємстві і соціальне регулювання [1, с. 127].

Уряд запропонував нові правила прийому на роботу, які потребували спеціальної підготовки для кожного виду діяльності. Ці заходи повинні були прискорити усі види навчання і призвести до поступової відмови від системи наслідування робочих місць. Дані вимоги були викладені у рішенні ЦК КПК "Про реформу структури освіти", яке торкалося всіх сфер освіти, але особливо професійної освіти як найслабшої ланки у цьому ланцюгові, яка потребувала змін [13, с. 24]. Згідно з даним рішенням, 50 % випускників середньої ланки середньої школи приймалося до професійно-технічних навчальних закладів, це так зване "правило 50 на 50", а середні загальноосвітні школи поряд із загальноосвітніми предметами вводили до шкільних програм предмети професійної підготовки. Професійно-технічні навчальні заклади разом з підприємствами розробляли навчальні програми, необхідні для роботи на цьому виробництві, а також програми підготовки найбільш необхідних професій для задоволення попиту ринку праці.

Для підвищення рівня професійної підготовки працівників у багатьох районах КНР були введені конкурсні іспити для прийому на роботу. При цьому у першу чергу враховувалася техніко-економічна структура підприємства. Чим вищим був рівень підприємства, чим більша вартість робочого місця, вартість основних виробничих фондів на одного працівника, тим вищі вимоги до того, хто вступає на роботу. Цікаво, що наявність навіть початкової освіти у жінок похилого віку збільшувала шанси одержати роботу з 38 % до 71 % [8, с. 3]. У 1984 р. у Пекіні, Шанхаї та деяких інших містах проводились єдині іспити для вступу на підприємство по завершенню середньої школи. За підсумками іспитів кращі працівники направлялися на підприємства державного сектору, потім колективного, і кандидати з низьким рівнем підготовки – в індивідуальний сектор. Особливо великий конкурс був при вступі на змішані підприємства китайського та іноземного капіталу [1, с. 127]. Одночасно з конкурсом при вступі на роботу відшукувалися нові форми найму для того, щоб вступники були зацікавлені у підвищенні рівня освіти та професійно-технічної підготовки. З'являються умови для мобільності робочої сили, що призводить до збільшення бажання працівників підвищувати кваліфікацію для одержання кращої і більш кваліфікованої роботи.

Таким чином, у результаті реформи на початку 80-х років почали своє співіснування різноманітні господарчі уклади. Як відзначали китайські вчені-супільствознавці, "економічна реформа провела нове упорядкування застиглих протягом тривалого часу виробничих стосунків, потім за появою і розвитком багатоманітних економічних укладів і форм господарювання також відбулися відповідні зміни у становищі всіх класів і прошарків суспільства, у розподілі прав та інтересів усіх прошарків" [1, с. 149]. Значне розширення підприємств колективного та індивідуального секторів, відшукування додаткових коштів у населення для створення нових робочих місць. Розвиток галузей народного господарства з малою капіталомісткістю та значною долею живого труда – торгівля, харчування, послуг відіграв важливу роль у вирішенні проблеми працевлаштування населення КНР, яке постійно зростає.

Політика “відкритих дверей”, яку стала проводити нове керівництво держави була створена розумінням безпосереднього зв’язку модернізації освіти із відкритим суспільством, із глобалізацій. Перспективи розвитку освіти було позначено наступним чином: “Освіта має повернутися до модернізації, до мира, до майбутнього” [18, с. 25].

Разом з тим значна увага стала надаватися підвищенню рівня освіти та професійної кваліфікації за умов створення нової технології, зростання науково-технічного прогресу, оновлення обладнання. Відбувається перехід на нову систему найму робочої сили – від системи “постійних” і “тимчасових” працівників та наслідування робочих місць родичами тих робітників і службовців, хто йде на пенсію, до системи “контрактних” працівників і конкурсів при працевлаштуванні на підприємство. Згідно з цими процесами відбуваються зміни у системі платні та соціального страхування. Але ці процеси розвивалися повільно, оскільки нові заходи складно вписувалися у структуру виробничих стосунків, яка склалася.

У світлі стрімкого економічного зростання і структурних змін і реформи державних підприємств з’явилися нові вимоги до навичок та умінь робочої сили, що обумовили необхідність реформ систем освіти та підготовки спеціалістів. Китайське виробництво стає орієнтованим на ринок експорту, на якому тільки продукція високої якості є конкурентноздатною. Сектор послуг, до цих пір не розвинений, стрімко розвивається, включаючи підприємства, які пропонують науково дослідницькі та технологічні послуги. Все це вимагало добре підготовлених технічних працівників, які одержали необхідні теоретичні знання і практичні навички роботи у навчальних закладах. Система навчання на підприємстві або учнівство не в змозі впоратися з тими, хто вперше прийнятий на роботу.

Мета, поставлена перед освітою на 90-ті роки і початок наступного тисячоліття, визначається відведеним йому новим місцем у китайському суспільстві, – пріоритетною роллю розвитку освіти стосовно економічного зростання. Освіта називається “продуктивною силою першочергової ваги” і спільно з наукою визначається як “основа соціалістичної модернізації” та “основна умова процвітання держави”. Саме підвищення якісного рівня нації, “нарощення “людського капіталу” на зразок азійських “тигрів” і “драконів” видається китайському керівництву головним важелем, за допомогою якого вдасться уже на початку століття витягнути країну на рівень “малого процвітання” (“сяокан”).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажанова Е.С., Островский А.В., Население Китая. –М.: «Мысль». – 1991. – 338с.
2. Грассо Д. Модернизация и революция в Китае. /Армонк: М.Е.Шарп. –1991.- 269 с. (на англ.яз)
3. Источники экономического развития Китая. Накапливание человеческого капитала. Всемирный Банк, отделение экономической политики и преодоления бедности, январь 2001, – 30 с. (на англ. яз)
4. Китайская Народная Республика в 1982 г.: Политика, экономика, идеология. – М.: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука».- 1986.-374 с.
5. Китай после «культурной революции»: (политическая система, внутриполитическое положение) / Л.М. Гудошников, Б.П. Барахта, В.Г. Карымов, Р.М. Неронов,. –М.: Мысль. –1979. –360 с.
6. Китай: экономическое развитие в условиях социализма. Т. 3. Социальный сектор: население, здоровье, образование. Всемирный Банк, Вашингтон, август 1983. –254 с.
7. Ларди Николас Р. Китай в мировой экономике. /Вашингтон, Институт международной экономики.-1994.- 158 с. (на англ.яз)

8. Образование и заработная плата в КНР. Всемирный Банк, Отделение образования и подготовки специалистов, январь 1987. – 20 с. (на англ. яз)
9. Обращаясь к вопросам образования. Образование и экономические реформы. Всемирный Банк, Институт экономического развития, Вашингтон, декабрь 1998. – 74 с. (на англ. яз)
10. Проблемы и противоречия индустриального развития КНР. (Под ред. М. И. Сладковского), -М.: «Мысль», -1974 с. – 240 с.
11. Проект развития рынка труда Китая. Всемирный Банк, Отделение по вопросам Китая и внутренней Монголии, ноябрь 21, 1995. – 94 с. (на англ. яз)
12. Проект реформы системы профессионального образования Китая. Всемирный Банк, Отделение по вопросам Китая и внутренней Монголии, май 16, 1996. – 94 с. (на англ. яз)
13. Секторная политика и ее роль в развитии Китая. Всемирный Банк, Отделение по вопросам Китая и внутренней Монголии, январь 1992. –132 с. (на англ. яз)
14. Социально-экономический строй и экономическая политика КНР. (Под ред. М.И. Сладковского), – М.: «Наука» Главная редакция восточной литературы, – 1978. –259 с.
15. Ху Зулиу Почему Китай развивается так быстро? /Вашингтон, Международный наблюдательный фонд.-1997.-10 с. (на англ. яз)
16. Яковлев М. И. Китай: плоды маоизма. –М.: Знание, -1980. –64 с. – (Новое в жизни, науке, технике, Сер. «У политической карты мира»; № 9).
17. Стратегические цели образования в Китае в 21 веке. Отделение развития человеческих ресурсов в Восточной Азии и Тихоокеанском регионе, Всемирный Банк, 30 ноября, 1999. – 86 с. (на англ. яз) (до12)
18. Дэн Сяопин. Основные вопросы современного Китая. – М.: изд-во политической литературы. -1988. -256 с.